

»JEG HAR LÆRT, AT JEG IKKE ER ALENE«

– En undersøgelse af en gruppeinterventions indvirkning på trivslen hos missionærbørn og børn af andre tidligere udsendte

Projektleder, cand.psych. Emilie Frijs Due; projektmedarbejder, bac.psych. Cecilie Malmgaard Jensen og afdelingsleder, cand.psych.aut. & spec. i klinisk psykologi Maria Kofod Techow

Resumé: For missionærbørn og børn af andre udsendte kan tilbagevenden til Danmark trods en opvækst med mange berigende aspekter være en svær omvæltning med risiko for længerevarende mistroivsel. Denne artikel undersøger indvirkningen af en gruppeintervention som forebyggende indsats for missionærbørn og børn af andre udsendte, der vender tilbage til deres hjemland efter at have boet i udlandet, de såkaldte Third Culture Kids (TCKere). Undersøgelsen bygger på erfaringer fra 8 børnegrupper opnået i en toårig projektperiode. Det er hidtil ikke efterprøvet, om en gruppeintervention ved re-entry kan have en positiv indvirkning på TCKeres trivsel.

Undersøgelsens teoretiske referenceramme er hentet fra viden om gruppeintervention, betydning af resiliens, samt to-procesmodellen som sorgmodel. Undersøgelsen er et ikke-kontrolleret pilotstudie, der bygger på både kvantitative og kvalitative data i form af ratingscales og fokusgruppeinterviews. Resultaterne tyder på, at TCKere efter deltagelse i et gruppeforløb oplever en øget trivsel trods udfordringer, at de i gruppen føler sig forstået og genkendt, at det bliver nemmere at mobilisere mestringsstrategier, og at sorg og savn får en plads og et sprog, som gør det nemmere at håndtere svære følelser. De resultater, som undersøgelsen peger i retning af, kan bidrage til at bane vej for fremtidig hjælp til missionærbørns tilpasning og trivsel ved tilbagevenden til skoler og

efterskoler, kirker og menigheder, børne- og juniorklubber, samt benyttes i yderligere tiltag og interventioner.

1.1 Introduktion

I begyndelsen af 1950'erne begyndte man indenfor det sociologiske felt at interessere sig for, hvordan mennesker, som i en periode levede uden for deres hjemland ifm. udsendelse, blev formet af denne oplevelse. Her så man, at børn af udsendte, en målgruppe der i litteraturen omtales som Third Culture Kids (TCK), på en anden måde end forældrene blev formet heraf (Useem 1973). Man fandt desuden, at børnenes oplevelser og reaktioner gik igen, uanset om de var missionærbørn, diplomatbørn, børn af udsendte i NGO, militæret eller andre erhverv (Pollock, Van Reken & Pollock 2017).

Som det senere vil blive uddybet, har forskning på området peget på, at TCKere foruden opvækstens berigende aspekter kan være udfordret på en række parametre, der i særdeleshed kan komme i spil i re-entry-perioden, når barnet skal tilpasse sig livet i 'hjemlandet'.¹ Et hjemland der for de fleste af disse børn kan føles som et nyt og fremmed sted at skulle orientere sig i (Crossman 2016). På trods af den viden der foreligger om TCKere, er der endnu kun sparsomme erfaringer med at udvikle konkrete interventioner, der målrettet støtter TCKere i re-entry fasen. Ofte har indsatserne fokuseret på individuel terapeutisk behandling (Bushong 2013) eller været rettet mod voksne TCKere, der først senere i livet har søgt hjælp til de udfordringer, som opvæksten har medført (Techow 2011). Dermed har lærere, pædagoger, præster, børneklubledere og andre, der i dagligdagen har mødt og arbejdet med disse børn, ikke haft adgang til viden om eller materiale med interventioner, der faktisk har indvirkning på børnenes trivsel her og nu, og som hjælper dem til tilpasning i Danmark i de cirkler, de naturligt indgår i. Denne undersøgelse har derfor haft til formål at afprøve, hvorvidt en målrettet gruppeintervention for TCKere i re-entry fasen kunne bidrage til at øge børnenes trivsel efter hjemkomst – med håb og forventning om, at en tidlig indsats kan forebygge senere mistro og behandlingsbehov i voksenlivet.

1.2 Hovedspørgsmål

På baggrund af ovenstående introduktion er formålet med nærværende projekt således at undersøge, om en gruppeintervention til TCKere kan øge børnenes trivsel efter re-entry. Dette operationaliseres gennem følgende forskningsspørgsmål:

1. *Hvilken betydning oplever hjemvendte børn, at gruppeinterventionen har for deres generelle trivsel?*
2. *Hvordan bidrager gruppen som intervention til at opbygge børnenes resiliens?*
3. *Hvilken betydning har det for børnene og familierne at lære at balancere det sorgfyldte med det mestringsorienterede?*

2. Teoretisk referenceramme

2.1 Definition: Third Culture Kids

Den bredt anerkendte definition af Third Culture Kids stammer fra David Pollock's definition (Pollock 1989,1):

A Third Culture Kid (TCK) is a person who has spent a significant part of his or her developmental years outside the parents' culture. The TCK frequently builds relationships to all of the cultures, while not having full ownership in any. Although elements from each culture may be assimilated into the TCK's life experience, the sense of belonging is (often) in relationship to others of similar background.

Den tredje kultur repræsenterer den kultur,² der opstår mellem mennesker, der har samme erfaringer og er i samme proces med at indgå i mange forskellige kulturer (Cottrell & Downie 2012; Useem 1958; Pollock, Van Reken & Pollock 2017, 398).

Sammenfattende gælder, at det omhandler børn, der i deres udviklingsår er opvokset i en anden kultur end deres forældres, at de tilpasser sig flere kulturer og knytter relationer i flere kulturer uden at opleve tilhørsforhold til en specifik kultur, og endelig at deres primære oplevelse af at høre til findes i den tredje kultur, der opstår mellem ligesindede, det vil sige andre der har oplevet samme form for opvækst i flere kulturer (Pollock, Van Reken & Pollock 2017).

2.2 Styrker og udfordringer

Det er efterhånden velbeskrevet, at en opvækst som TCK med skiftende kulturelle kontekster og relationer kan udvikle særlige styrker og kompetencer hos børnene, men den kan samtidig også give særlige udfordringer. Nedenstående oversigt baseret på litteraturen redegør i grove træk for dette (Lie & Abrahamsen 2010; Techow 2011; Pollock, Van Reken & Pollock 2017; Crossman 2016; Møllebro; 2020; Reken 2010; Killguss 2008; Gilbert 2008).

Styrker:

- En kosmopolitisk holdning og et udvidet verdenssyn.
- Øget forståelse for og tolerance overfor andre måder at leve på.
- Kendskab til andre kulturer.
- Stimulering til læring af andre sprog.
- Evne til at tilpasse sig forskellige kulturer og til at være omstillingsparate.
- Evne til at begå sig internationalt og til at skabe relationer på tværs af kulturer.

Udfordringer:

- Rodløshed og rastløshed, manglende tilhørsforhold til én kultur.

- Kompliceret eller skjult sorgproces grundet hyppige afskeder og mistede relationer, der ofte underkendes af omgivelserne.
- Tab af identitet og genkendelighed. Ændret selvoplevelse, oplevelse af at være anderledes.
- Vanskeligheder ved at tilpasse sig én kultur ved re-entry.
- Mistrivsel ved re-entry.
- Ujævn modenhed. På nogle områder udvikles TCKere tidligere end deres jævnaldrende og fremstår dermed mere modne, mens de på andre områder har brug for en læring om den kultur, de nu befinder sig i, og hvordan de skal forholde sig til de sociale spilleregler, der er ukendte for dem, hvorfor de her kan fremstå umodne.

Mens det er velundersøgt, hvilke oplevelser og udfordringer TCKere har grundet opvæksten, er det kun i begrænset omfang undersøgt, hvordan målgruppen bedst kan støttes (Davis et al. 2013; Fail et al. 2004; Bushong, 2013). Størstedelen af disse undersøgelser har beskæftiget sig med voksne TCKere. Re-entry seminarer for hjemvendte missionærer udbydes af nogle organisationer i international kontekst. Dog kendes der på nuværende tidspunkt kun til enkelte studier af effekten heraf, hvor man fandt, at der var en signifikant lavere forekomst af angst, depression og stress hos dem, der havde deltaget, sammenlignet med kontrolgruppen (Davis et al. 2010; 2013). Nærværende pilotundersøgelse er efter bedste overbevisning den første af sin slags, der undersøger, hvordan gruppeinterventionen kan bidrage som støtte i re-entry processen.

2.3 Teoretisk referenceramme for den udviklede intervention

Den udviklede intervention bygger især på tre grundlæggende teoretiske principper hentet fra psykologiens og sundhedsforskningens verden:

1. Den enkeltes søgen efter at være del af en gruppe (Bion 2019).
2. Resiliens som en evne til at mestre modstand i livet (Antonovsky 2000; Lazarus 2006).
3. Sorgbearbejdning og nyorientering som en oscillerende og helende proces (Stroebe & Schut 1999).

2.3.1 Gruppeintervention som det særligt fælles tredje kulturrum

Wilfred Bion har redegjort for, at mennesker af natur vil søge mod en gruppe og have en parathed til at påtage sig de holdninger og kulturer, der er i gruppen (Bion 2019). Paradoksalt nok er mennesket, ifølge Bion, på en og samme tid bange for at gå i ét med gruppen og blive usynlige og samtidig bange for at stå frem og blive synlige i gruppen. Et bærende element i udviklingen af gruppeinterventionen har derfor været at skabe den tredje fælles kultur i selve gruppedynamikken og dermed øge oplevelsen af genkendelighed, muligheden for at opleve sig spejlet og set, samt skabe et trygt rum, hvor

ny læring kan opstå. Ifølge Irvin Yalom skabes det særlige trygge rum i gruppen ved flere nonspecifikke faktorer (Yalom & Leszcz 2005). For det første ved at børnene deler håb med og bliver håbsbærere for hinanden. Dernæst at børnene kan identificere sig med hinanden, og deres reaktioner dermed bliver normaliseret – universalitet – og endelig at de oplever glæden ved at give videre af egne erfaringer. Hermed kan altruisme blive meningsbærende for deres egen måske vanskelige proces (Yalom & Leszcz 2005).

Gruppen forbliver dog ikke et lukket fælles tredje rum, men ved mentaliseringsbaserede øvelser kan den enkeltes mentaliseringsevne opøves til at forstå jævnaldrende i deres nuværende kultur. Ved mentaliseringsevne forstås her evnen til at sætte sig ind i, hvordan andre kan tænke og føle, samtidig med at man både er bevidst om, hvad man selv tænker og føler, og hvordan ens egen sindstilstand og adfærd påvirker andre (Wallroth 2011). I en lang række sammenhænge har gruppeinterventioner vist sig at have en særdeles positiv effekt for børn og unge, der gennemgår livskriser eller skelsættende livsforandringer (Wolchick et al. 2002). Udsendelse og re-entry kan ikke per definition karakteriseres som en livskrise eller en proces, der nødvendigvis er behandlingskrævende. Dog er der på baggrund af litteraturen på området belæg for at sidestille overgangen med andre krævende udviklingsopgaver, som børn kan have brug for at støttes i.

2.3.2 Opbyggelse af resiliens som intervention

Det andet væsentlige grundprincip, som gruppeinterventionen er udviklet ud fra, er begrebet *resiliens* og opbyggelse af resiliens. Resiliens forstås her – inspireret af Aaron Antonovsky og hans teori om Oplevelse Af Sammenhæng (OAS) – som en generel modstandsressource, der gør, at mennesker rejser sig igen på trods af livets belastninger og udfordringer og derfor kan opretholde og genoprette mental sundhed og trivsel (Antonovsky 2000). Antonovskys tanker er bredt anvendt i sundhedsforskning, særligt i de nordiske lande, og er kendetegnet ved et fokus på sundhed frem for sygdom. Antonovskys model indebærer en oplevelse af sammenhæng mellem henholdsvis oplevelsen af begribelighed, håndterbarhed og meningsfuldhed på den ene side og menneskets evne til at mestre sin livssituation på den anden side (Hermansen et al. 2015).

For TCKere med mange transitioner, mange kulturelle skift og udskiftning af relationer vil det derfor være særligt væsentligt at understrege og øge den oplevelse af sammenhæng, den enkelte har mellem begribelighed, håndterbarhed, meningsfuldhed på den ene side og mestring af livssituation på den anden side. Det kan fx være at arbejde med familien som livsvidner, fælles menneskelige følelser og reaktioner, traditioner, værdier, tro og genkendelige mestringsstrategier.

Begribelighed handler om, at man opfatter begivenheder i omverdenen (ydre stimuli) og i sind og tanker (indre stimuli) som sammenhængende, strukturerede og forståelige, om barnet kan begribe og forstå, hvad det går igennem (Antonovsky 2000). I

gruppeinterventionen vægtes derfor forskellige øvelser, der støtter barnet i at forstå den nuværende kulturelle verden, transitioner, kulturchok, tab og tilknytning.

Håndterbarhed handler om, at man har oplevelsen af at kunne mestre og overkomme de udfordringer, man står over for, og at man har de tilstrækkelige ressourcer til rådighed til at imødekomme krav og udfordringer – det kan være den tilstrækkelige hjælp, forståelse m.m. fra andre (Antonovsky 2000). Håndterbarhed forstås desuden i lyset af psykologen Richard Lazarus problemfokuserede og emotionsfokuserede mestringsstrategier som en måde at styrke og mestre udfordringer (Lazarus 2006; Lazarus & Folkman 1984). Centralt i Lazarus' mestringsstrategier er troen på, at man kan håndtere problemer, man ikke har håndteret før, at evaluere, hvad der er gået galt i en given situation, og at man kan tage ansvar for eller acceptere givne problemer (Lazarus 2006). I gruppeinterventionen er der indlagt øvelser, der skærper børnenes evne til at håndtere konkrete situationer, som TCKere ofte skal håndtere ved re-entry, og gruppeformatet kommer her især til sin ret, idet børnene inspirerer hinanden med nye ideer, handle- og håndteringsmåder (Hermansen et al. 2015).

Meningsfuldhed handler om, at man føler og oplever livet som forståeligt, at visse krav og problemer, som livet fører med sig, er værd at engagere sig i, og at man er besluttet på at gøre sit bedste for værdigt at klare sig igennem livets udfordringer og tab (Antonovsky 2000).

I gruppeinterventionen handler meningsfuldhed om at hjælpe og støtte børnene til at engagere sig i de udfordringer, de står i, og at forstærke den grad af mening, de selv oplever i deres liv.

Ved at fokusere på børnenes oplevelse af sammenhæng, begribelighed, håndterbarhed og meningsfuldhed i deres liv styrkes deres resiliens og mestringssevne i forhold til de udfordringer, de står i nu og fremadrettet kan komme til at møde, og i sidste ende er deres oplevelse af sammenhæng en resiliensfaktor, der er fremmende for deres mentale sundhed og trivsel.

2.3.3 Operationalisering af 'To-procesmodellen' i gruppeinterventionen

Det tredje grundlæggende teoretiske princip i udviklingen af gruppeinterventionen er operationaliseringen af 'To-procesmodellen' gennem hele forløbet. Stroebe og Schut udviklede en ny model for sorgprocesser, da den hidtidige 4 fase model med chok, reaktion, bearbejdning og nyorientering (Cullberg 1983) har vist sig at være utilstrækkelig på en række punkter (Stroebe & Schut 1999). To-procesmodellen beskriver sorgprocessen som en dobbelt proces eller en tosporet vej gennem sorgen. De to spor består dels af en tabsorienteret del, hvor tabet søges integreret i personens selvopfattelse, dels af en nyorienterings del, som er rettet mod udvikling i den nye virkelighed uden det tabte (O'Connor & Elklit 2004; Stroebe & Schut 1999). I det tabsorienterede spor arbejdes der med accept af tabet og med den følelsesmæssige smerte, sorg og savn. Mens der i nyorienteringsdelen arbejdes på at forholde sig til og gøre nye ting, finde nye roller, ny iden-

titet, indgå i nye relationer og lade sig aflede fra sorgen og savnet (O'Connor & Elklit 2004; Stroebe & Schut 1999). Det centrale i To-procesmodellen er den vekselvirkning eller oscillation, der foregår mellem de to sideløbende spor. Det giver den enkelte en frihed til at få afløb for sorg og savn, bearbejde komplicerede sorgprocesser og samtidig frihed til at etablere sig i en ny verden. Vekselvirkningen styrkes i gruppeforløbet dels ved opbyggelse af ovennævnte mestringsstrategier (Lazarus 2006; Lazarus & Folkman 1984), som underbygger nyorienteringsdelen, og dels af den udviklingsstøttende samtale, som underbygger den tabsorienterede del ved at møde barnets følelser med empati og hjælpe barnet til håb (Øvreide 2003).

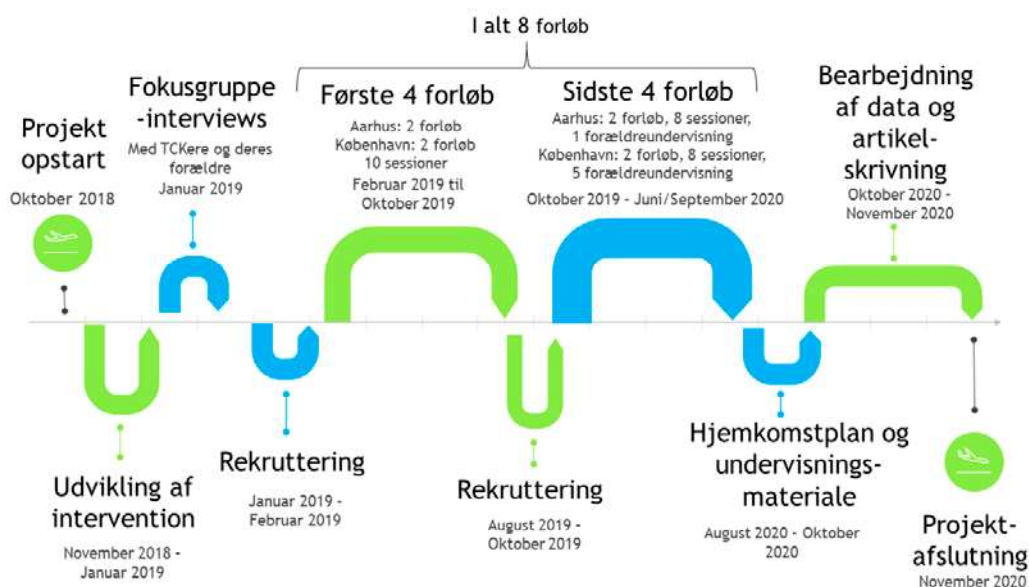
Ud fra ovenstående teoretiske afgrænsninger er gruppeinterventionen udviklet med henblik på at være et trygt sted hvor TCKere kan styrke deres ressourcer, støttes i at øge resiliens, bearbejde savn og tab, og opbygge ny mestring, der passer til de udfordringer, som TCKere møder i den nye kultur.

3. Metode

I det følgende beskrives undersøgelsens metodiske fremgangsmåde, måleredskaber og databearbejdning.

3.1 Oversigt over forløbet

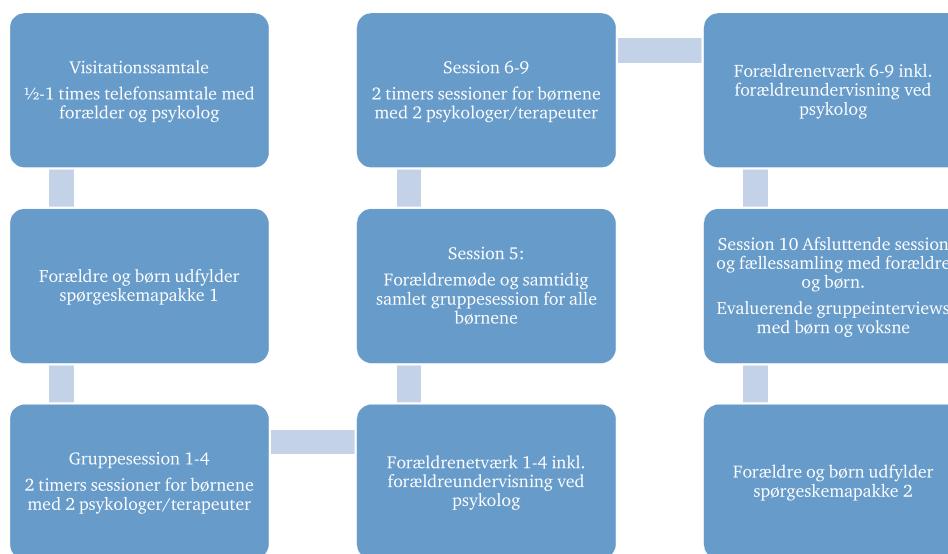
For en oversigt over projektperioden, som løb fra 1/10 2018 - 1/11 2020, se figur 1. De sidste fire forløb blev afsluttet tidligere end planlagt, på grund af COVID-19 nedlukning

Figur 1: Oversigt over projektperioden

i marts 2020. Grupperne blev afholdt i Center for Familieudviklings (CFF) lokaler i henholdsvis Aarhus og København, og gruppelederne (psykologer og terapeuter) var alle ansatte hos CFF, med erfaring med enten udstationering eller børnegrupper.

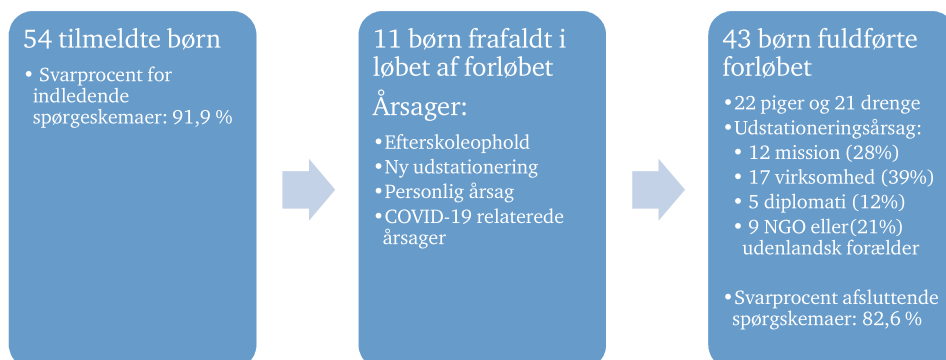
Grupperne var aldersopdelt med én gruppe for 6-10-årige og én for 11-16-årige. Fokusgruppeinterviews blev afholdt med henblik på at afdække hvilke temaer, børn og forældre oplevede som væsentlige i re-entry perioden. Erfaringer fra disse interviews udgjorde – sammen med perspektiverne i førnævnte forskning på området og den teoretiske referenceramme – grundlaget for udvikling af en børnegruppe-manual, der har fungeret som en drejebog for gruppesessionerne. Som ramme for arbejdet med TCK tematikkerne, blev en TCK-klode udviklet med fiktive lande for de temaer, som ofte fylder hos TCKere ifølge litteraturen (Pollock, Van Reken & Pollock 2017), og som 'besøges' i løbet af sessionerne: *Flytteland, Savneland, Venneland, Familieland, Skole- og Sprogland, Hvem er jeg land og Hjemland*. Desuden indeholdt kloden nogle tomme lande, som børnene løbende havde mulighed for at udfylde med et tema, som var betydningsfuldt for dem. Ved den første gruppesession blev TCK-kloden præsenteret for børnene, og de forskellige lande blev besøgt gennem en række aldersrelevante øvelser og lege, der blev udtænkt og udvalgt som led i udvikling af børnegruppe-manualen. For et overblik over et helt gruppeforløb se figur 2.

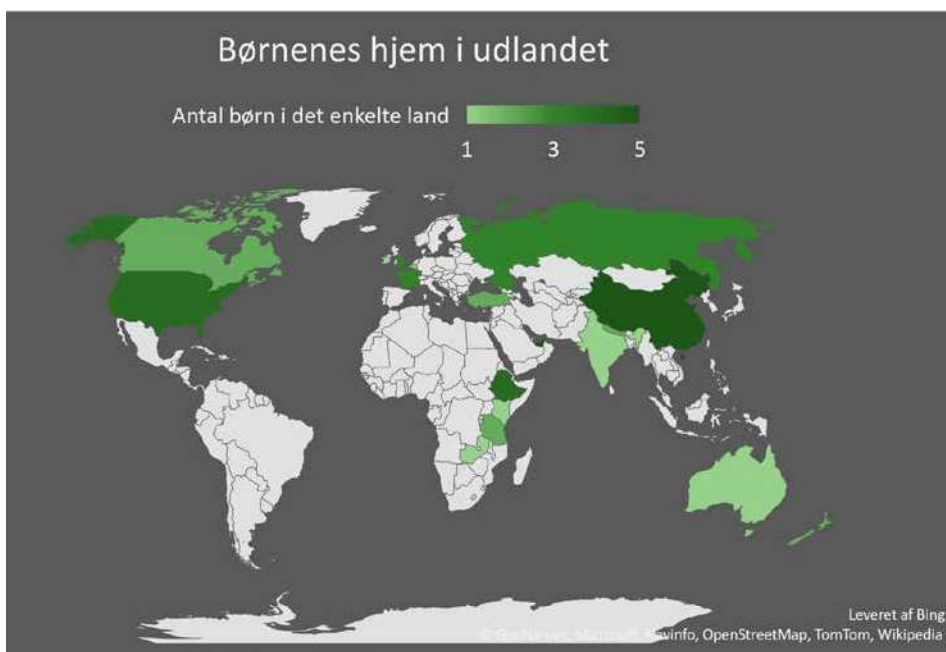
Figur 2: Indhold i et gruppeforløb

3.2 Deltagere i forløbet

En oversigt over deltagere i forløbet og udstationeringslande kan ses i figur 3 og 4. Familierne blev rekrutteret gennem annoncering på Facebook og LinkedIn, via tidligere deltagere og ved kendskab til diverse hjemvendte familier.

Figur 3: Deltagere i forløbet

Figur 4: Deltagernes 20 udstationeringslande

3.3 Måleredskaber

Data blev indsamlet gennem en præ- og postadministreret spørgeskemapakke samt fokusgruppeinterviews efter forløbet. Spørgeskemapakken blev sammensat af projektlederne og indeholdt to spørgeskemaer, som var aldersopdelt i 6-10 år og 11-17 år. Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) er et valideret spørgeskema, der måler styrker og vanskeligheder hos børn, og hvilken betydning disse har for børnenes trivsel med svarmuligheder på en tre-punkts Likert skala fra *Passer ikke* til *Passer godt*

(Det danske SDQ/DAWBA-sekretariat 2020). Eksempel på spørgsmål: *'Er hensynsfuld og betænksom overfor andre'* Der scores på to skalaer: Sociale styrkesider og samlet problemscore, der indebærer følelses- og adfærdsmæssige symptomer, forholdet til jævnaldrende samt hyperaktivitets- og opmærksomhedsvanskeligheder. Parameteret sociale styrkesider går fra 0-10, hvor 10 angiver en perfekt score. For 6-10 år er normscoreintervallet 8-10, mens den for 11-17 år er 6-10 (Arnfred et al. 2019). Parameteret, der indbefatter den samlede problemscore, går fra 0-40, hvor 0 angiver den bedste problemscore (Det danske SDQ/DAWBA-sekretariat 2020). Normscoreintervallet for 6-10 år er 0-12, mens det ligger på 0-14 for 11-17 år (Arnfred et al. 2019). Dette parameter går fra 0 til 10, hvor 0 angiver en perfekt score (Det danske SDQ/DAWBA-sekretariat 2020). Desuden belyses problemscorens påvirkning af trivsel og funktion hos barnet (Det danske SDQ/DAWBA-sekretariat 2020). Normscoreintervallet for 6-10 år: 0-1, mens normscoren for 11-17 år er 0 (Arnfred et al. 2019).

Det andet spørgeskema blev kaldt baggrundsskema og var sammensat af tre dele. To validerede spørgeskemaer: Self-Concept Clarity Scale (SCCS), der måler selvopfattelse i forbindelse med kulturelle påvirkninger (Campbell et al. 1996), og Revised Sociocultural Adaptation Scale (SCAS-R), der måler grad af kulturtilpasning (Wilson 2013). Derudover var en række spørgsmål udformet med afsæt i Lazarus' mestringsstrategier (Lazarus 2006; Lazarus & Folkman 1984). I alle spørgeskemaerne var svarmulighederne en 4-punkts Likert-skala fra »Helt enig« til »Helt uenig«. Eksempel på spørgsmål: *»Hvis jeg er ked af det, så prøver jeg at få andre til at trøste mig.«* Begge aldersgrupper har svaret på spørgsmål om mestringsstrategier og sociokulturel tilpasning, mens kun den ældre aldersgruppe (11-16) har svaret på spørgsmål om selvforståelse. I post-baggrundsskemaet, var der desuden 5 kvalitative spørgsmål, der belyste børns og forældres generelle oplevelse af forløbet, mulige forbedringer, og om forløbet havde bidraget til ændringer i familien eller hos barnet. Eksempel på spørgsmål: *»Hvordan har det været at være med i TCK-gruppen?«*

3.4 Databearbejdning

Den kvantitative empiri, som er indsamlet ved hjælp af spørgeskemaerne, er blevet bearbejdet i Excel. Her er der udregnet gennemsnit, top- og bund scores for at kunne sammenligne børnenes trivsel og tilpasning før og efter interventionen. Derudover er der for hvert parameter udført en en-halet parvis t-test med henblik på, om der kunne findes signifikant forskel i børnenes scores før og efter deltagelse i gruppeforløbet. I denne artikel forstås signifikansniveauet i henhold til Christensen og Kampmann (2011) til at være $p \leq 0,05$.

Den kvalitative empiri er som beskrevet ovenfor indhentet som en del af de udfyldte spørgeskemaer samt ved udførelsen af semistrukturerede fokusgruppeinterviews med både børn og forældre med en varighed af 30 minutter. Der blev udført fokusgruppeinterviews med forældre og børn i grupperne efter de første 4 gruppeforløb, hvilket ikke

var muligt i de sidste 4 forløb grundet COVID-19. Fokusgruppeinterviewene er transkriberet, gennemlæst flere gange og herefter kodet og kategoriseret med henblik på at reducere til enkle kategorier, der kan strukturere indholdet (Kvale & Brinkman 2015). Forud for interviewene blev en interviewguide udarbejdet af projektlederne, hvor undersøgelsens forskningsspørgsmål blev formuleret som interviewspørgsmål. Interviewdata er kodet igennem en klassisk tematisk analyse, som uddybes i afsnit 4.2 (Braun & Clarke 2006). Udformning af interviewguide, transskribering og kodning blev opdelt forfatterne imellem, således at disse ikke blev udført af samme forfatter, ligeså blev fokusgruppeinterviews og kodning ikke udført af samme forfatter. Kodningen er forestået af forfatterne og er blevet konfereret forfatterne imellem med henblik på at sikre stringens i kodningen.

3.5 Forskningsetik

Ved udførelsen af en enhver undersøgelse er det nødvendigt at være bevidst om undersøgelsens etik (Jørgensen et al. 2011; Poulsen et al. 2015). I denne undersøgelse er dette forsøgt imødekommet ved at indsamle informeret forældresamtykke i forhold til både spørgeskemaer, interviews og deltagelse i gruppeforløbet. Spørgeskemaer er blevet opbevaret fortroligt efter retningslinjerne for GDPR og Datatilsynets krav om databeskyttelse, og alle udsagn er anonymiseret. Data er behandlet ud fra datatilsynets forskrifter i forhold til databeskyttelsesregler, men projektet er ikke anmeldt til Datatilsynet, da det ikke længere er et krav (Datatilsynet 2020). Desuden er der under hele forløbet opretholdt tavshedspligt med øje for den skærpede underretningspligt, arbejdet med børn medfører (Social- og Indenrigsministeriet 2020). Alle gruppeledere udfyldte børneattester. Støtte til projektet er modtaget af BorgFonden. Der vurderes ikke nogen interessekonflikt i denne støtte for undersøgelsens udformning og resultater.

4. Resultater

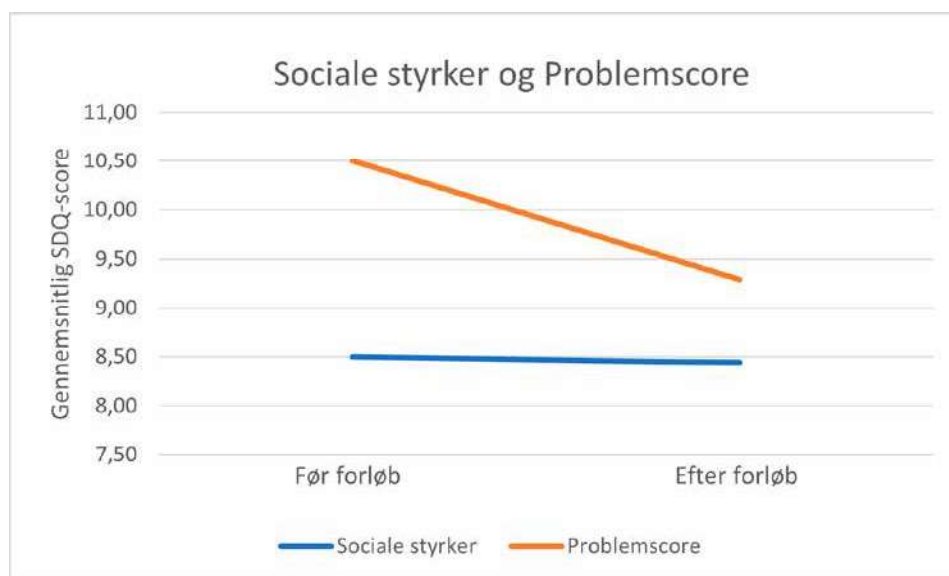
4.1 Resultater af kvantitative data

De kvantitative data vil i nedenstående afsnit præsenteres inddelt i de spørgeskemaer og parametre, som de er blevet undersøgt i. Først SDQ og herefter baggrundsskemaet.

4.1.1 *Strengths and difficulties questionnaire (SDQ)*

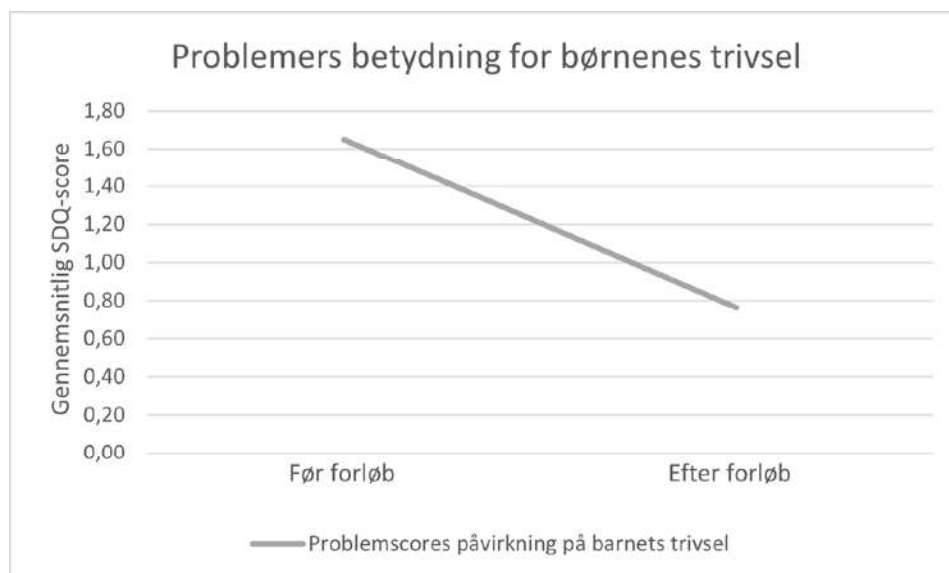
Ud fra SDQ er børnenes gennemsnit indenfor styrkesider faldet svagt fra 8,5 før gruppeforløbet, til 8,4 efter, dette er dog ikke signifikant ($p=0,34$).

Ved parameteret, der belyser den samlede problemscore, ses derimod en signifikant forskel ($p=0,015$) i børnenes individuelle problemscores, hvor 82 % af børnene oplevede et fald. Den gennemsnitlige problemscore er derudover faldet fra 10,50 før forløbet til 9,29 efter. Dette indikerer færre udfordringer af følelsesmæssig, adfærdsmæssig, social eller hyperaktiv karakter. Se figur 5 for et overblik over udviklingen i de gennemsnitlige problem- og sociale styrker scores.

Figur 5: Børnenes gennemsnitlige SDQ-scores

Den største forskel ses dog ved det parameter, der belyser, hvilken påvirkning problemscoren har for børnenes trivsel og funktion. Gennemsnittet for påvirkningen af børnenes trivsel er faldet fra 1,6 før gruppeforløbet til 0,6 efter gruppeforløbet, og parameteret er faldet for 89 % af børnene. Desuden ligger scoren nu indenfor normscorein-

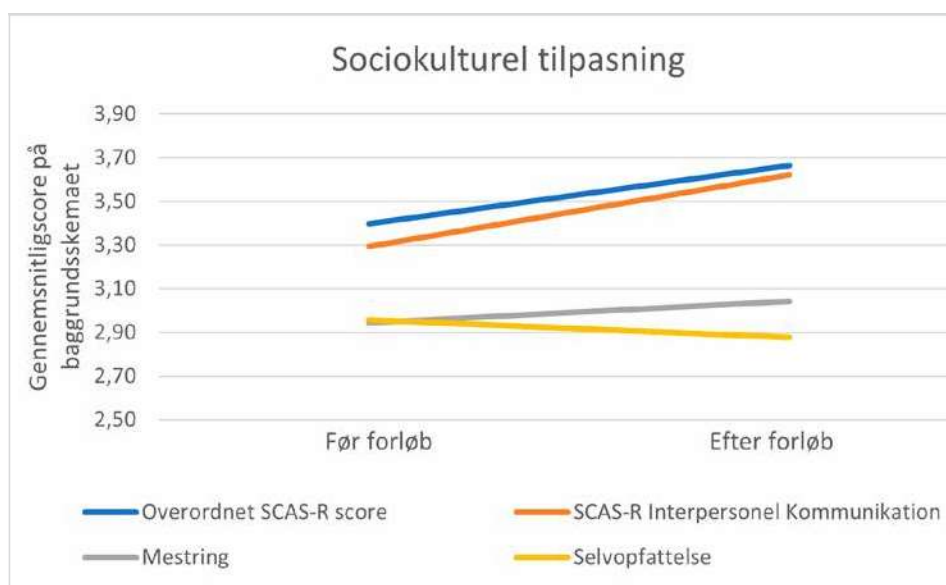

Figur 6: Gennemsnitlig påvirkning af børnenes trivsel

tervaller for begge aldersgrupper. Resultaterne indikerer således en oplevelse af øget trivsel hos stort set alle deltagende børn, og kan desuden tyde på, at børnene har lært at håndtere deres følelser og oplevelser på en måde som gør, at det påvirker deres trivsel mindre. Se figur 6.

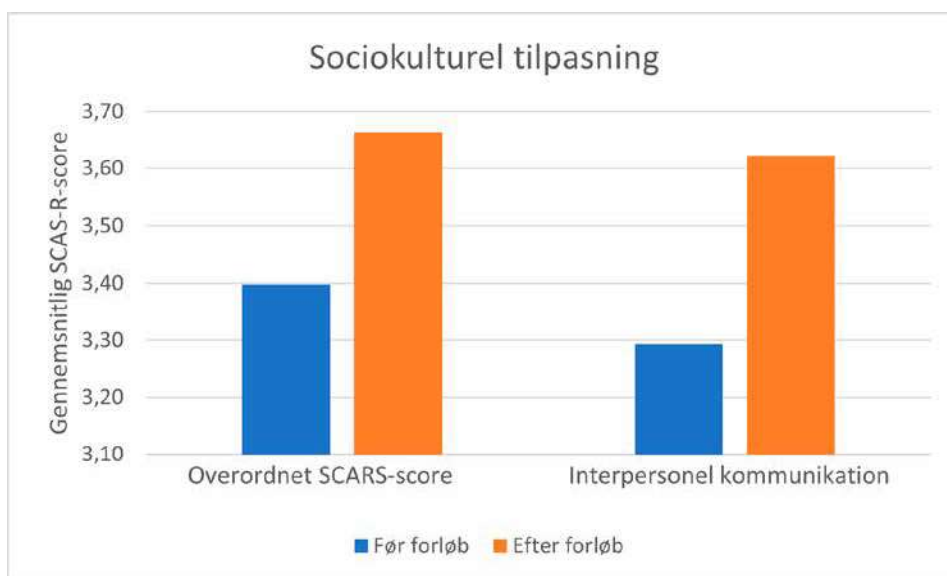
4.1.2 Baggrundsskema om sociokulturel tilpasning

Ved sociokulturel tilpasning, der blev belyst ved brug af SCAS-R (Wilson 2013), ses en tendens til bedre tilpasning ved endt forløb og særligt hos de børn, som ved gruppens start scorede lavt. Der ses signifikant forskel på de individuelle scores før og efter forløbet ($p=0,001$) og en forbedring af den gennemsnitlige score fra 3,40 til 3,66. Ud fra SCAS-R kan børnenes evne til interpersonel kommunikation også belyses ved fremhævning af de items, der har med dette at gøre (Wilson 2013). Her ses også en signifikant forskel på de individuelle scores før og efter forløbet ($p=0,001$) med en forbedring af gennemsnittet fra 3,29 til 3,62. Se figur 7 og 8 for overblik over de to parametre.

Figur 7: Sociokulturel tilpasning ifølge børnenes score på baggrundsskemaet

Ved mestringsstrategier, der blev belyst af spørgsmål udformet efter Lazarus (2006; Lazarus & Folkman 1984), ses kun en forbedring hos 45,71 % af børnene med en lille gennemsnitlig øgning på 2,94 til 3,04. Der ses dog ikke en signifikant forskel på de individuelle scores før og efter forløbet ($p=0,20$). Selvopfattelse, der blev belyst ved brug af Self-Concept Clarity scale (Campbell et al. 1996), viser heller ikke et entydigt billede

Figur 8: Børnenes gennemsnitlige SCAS-R scorere

(se figur 8), da der heller ikke her ses en signifikant forskel på de individuelle scores før og efter forløbet ($p=0,44$).

4.2 Resultater af kvalitative data

Som nævnt i afsnit 3.3 har kodningen af de kvalitative data genereret en række undertemaer, som er blevet kategoriseret i 5 hovedtemaer, der i det følgende vil blive præsenteret. I afsnit 5 diskuteres resultaterne. Udsagnene er ikke opgjort kvantitativt, men er grupperet i de 5 og her ses der tydeligt en tendens til, at gruppen har bidraget positivt.

4.2.1 Øget trivsel efter endt gruppeforløb

Både børn og forældre beskriver en forandring i børnenes generelle trivsel i løbet af det år, de har deltaget i gruppen, hvilket kan anskues i nedenstående citater:

»Jeg har fået det bedre. Jeg er igennem det nu.« Barn

»Jeg har lært, at jeg ikke er alene.« Barn

»Hun hviler meget mere i sig selv. Det er som om, hun har accepteret, at hun er lidt anderledes og ser tingene fra en anden vinkel end hendes danske venner. Hun er god nok, og det gør, at hun er mere balanceret og fungerer bedre socialt end før gruppeforløbet.« Forælder

»Vi har en nemmere hverdag med ham nu, og han trives bedre i skolen, har flere og bedre venner og er meget mere glad.« Forælder

Enkelte børn oplevede dog ikke en øget trivsel, selvom de var glade for at komme i gruppen:

»Jeg føler ikke rigtig, at det hjalp, men det var dejligt at få snakket med nogen.«

På denne måde kommer trivslen til udtryk i flere aspekter af børnenes oplevelser, relationer og adfærd. I følgende afsnit vil det uddybes, hvilke elementer af gruppeforløbet, der særligt kan have haft betydning for børnenes oplevelse af øget trivsel.

4.2.2 Forstået, hørt og genkendt

Et hovedtema i den kvalitative data er, at børnene oplever at føle sig forstået, hørt og genkendt i gruppen. Børn og forældre fremhæver gruppen som et trygt rum, hvor børnene tør dele deres tanker:

»Man behøver ikke være så bange for at dele noget i denne her gruppe, som man er for at dele med alle mulige andre. Der er faktisk nogen der forstår en. Ikke nogen der tænker 'EJ, hvor er du bare mærkelig, når du siger sådan noget der!'« Barn

»Selvom man ikke vidste, at de andre ville have det på præcis samme måde, så havde de alligevel prøvet noget som mindede om noget af det, man selv havde prøvet. Man var sådan på en måde sikker på, at der var bare noget af det, som man kunne dele med hinanden, som alle forstod.« Barn

»Allerede efter første møde med TCK-gruppen, faldt der mere ro over ham eller nogle ting 'faldt på plads' og tror, at det at møde andre børn med præcis de samme tanker og oplevelser som en selv og som forstår, hvor man selv er eller har været igennem, har gjort en forskel.« Forælder

4.2.3 Der er plads til det, som er svært

Et tema, der ligeledes gik igen i udtalelserne, var børnenes oplevelse af gruppen som et af få steder, hvor der er plads til dele det, som er svært. Flere forældre beskriver, at denne oplevelse muliggjorde, at de i højere grad fik talt med deres børn om det, de havde mistet.

»Alt skal ikke bare være regnbuer og farver hele tiden.« Barn

»Der er blevet sat ord på, at det er okay at have de følelser, men man skal ligesom også kæmpe videre.« Forælder

»Men det at hun fik sat ord på det, og så være ked af det i noget tid. Men altså, så kunne vi jo snakke om det, hvad det var.« Forælder

Enkelte børn oplevede, at det var vanskeligt at tale om svære temaer i gruppen:

»Det var OK – lidt rutschebane. Optur imellem gangene og nedtur efter – som at få et gok og blive i det svære.« Barn

4.2.4 Mestringsstrategier og sprogliggørelse af følelserne

Et yderligere tema, som kan anskues, er, at børnene efter gruppen følte sig bedre klædt på til at tackle de udfordringer, som de stod i. Flere ting kan fremhæves som bidragende til dette, herunder børnenes oplevelse af at få talt om deres oplevelser, blive præsenteret for konkrete redskaber, høre og se hvordan andre er kommet igennem, samt forstå at de svære følelser ikke er forkerte.

»Jeg har lært en masse, fx hvad jeg kan gøre, hvis jeg er ked af det, at jeg ikke er alene, og at man får en masse gode ting ud af at være TCK.« Barn

»Altså jeg synes virkelig, at det har hjulpet at snakke om det. (...) det hjalp virkelig meget bare sådan, det var nærmest bare en problemløsning at se hvordan andre havde løst det.« Barn

»Nu kan hun håndtere det på en måde, hvor det er okay, og det er ikke, fordi hun føler, det er helt vildt forkert, at hun har de der følelser nogle gange. Og det tror jeg måske er kommet herindfra.« Forælder

4.2.5 Identiteten som TCK opleves styrket

Det sidste hovedtema i de kvalitative data er børnenes identitet som TCKere. Her ses en højere grad af identificering med titlen end ved forløbets start, hvor begrebet for flere af børnene var ukendt. Derudover beskriver både forældre og børn gruppen som hjælpsom, idet den øgede identificering kan give en større forståelse for den sammenhæng, der er mellem børnenes oplevelser og de reaktioner, udfordringer og styrker, der er relateret hertil, hvilket hos flere af børnene har givet en større og mere positiv selvforståelse.

»Man får gode ting ud af at være TCK'.« Barn

[Han er blevet] »Mere stolt af at være TCK.« Forælder

»Altså han har ligesom fået det med, at han godt kan være begge dele på en gang. og det tror jeg faktisk er (...) et rigtig godt fundament for netop at udnytte styrken af netop at være en del af to forskellige lande og to forskellige kulturer.« Forælder

»Det har også virkelig betydet meget for ham (...) der har været en styrket selvsikkerhed. Styrket tryghed i at være sig selv, som jeg helt klart kunne mærke.« Forælder

5. Diskussion

5.1 Hvilken betydning oplever hjemvendte børn, at gruppeinterventionen har for deres generelle trivsel?

Resultaterne af undersøgelsens kvantitative del peger på, at børnene oplevede færre udfordringer efter forløbet, og særligt at deres udfordringer påvirkede deres generelle trivsel signifikant mindre. De kvalitative data var i tråd hermed, hvor både børn og forældre beskrev en positiv forandring i børnenes trivsel over det år, de deltog i gruppeforløbet. Enkelte oplevede dog ingen øgning i trivslen. Blandt det, børnene oplevede som hjælpsomt, var, at de i gruppen følte sig forstået og genkendt. Desuden fremhæves børnenes identificering med TCK-begrebet som yderligere styrkende. Som nævnt i afsnit 2 er oplevelsen af at skille sig ud eller føle sig anderledes en udfordring for mange TCKere ved hjemkomsten, hvilket kan påvirke trivslen (Pollock, Van Reken & Pollock 2017). TCKere indgår i mange forskellige kulturelle gruppesammenhænge, og de udfordres ved hvert kulturskifte af at skille sig ud i forhold til gruppen, fremstå som usynlige og observerende i forhold til gruppen eller påtage sig et kamæleon-agtigt skifte for at tilpasse sig gruppen (Pollock, Van Reken & Pollock 2017). Dette udfordrer oplevelsen af tilhørsforhold til en gruppe og skaber samtidig en længsel efter at opleve tilknytning til en tryk gruppe af den tredje kultur, de selv oplever som genkendelig. Således kan børnenes oplevelser tyde på, at gruppen lykkes med at skabe oplevelsen af universalitet – at man ikke er alene om sine oplevelser og følelser, men oplever identifikation med gruppens deltagere (Yalom & Leszcz 2005). Man kan desuden argumentere for, at børnenes oplevelse af at blive forstået kan bidrage til oplevelsen af begribelighed – at begivenheder i deres omverden og i det indre opleves som sammenhængende, strukturerede og forståelige (Antonovsky 2000). I de kvantitative undersøgelser viser SCAS-R-scoren tegn på øget sociokulturel tilpasning, hvilket kan understøtte denne forståelse af gruppen som bidragende til øget forståelse og begribelighed i hverdagen.

At identificering med TCK-begrebet kan ses som bidragende til børnenes trivsel kan udfordres idet de kvantitative undersøgelser ikke fandt en bedring af børnenes selvopfattelse. På den anden side kan resultaterne udfordres grundet den meget lille samplestørrelse, da kun de ældste børn (11-17 år) skulle udfylde den, og da det ikke var alle

disse, der havde udfyldt denne del af spørgeskemaet. Det kan overvejes, om spørgsmålene var for svære for børnene til, at de kunne svare meningsfuldt på dem.

I relation til børnenes oplevelse af genkendelighed i gruppen kan det ligeledes diskuteres, hvilken betydning det har haft, at flere gruppeledere selv var TCKere eller forældre til TCKere. På den ene side kan dette have bidraget til subjektive forforståelser eller forventninger til både børn og voksne, som de kan have haft en oplevelse af, at skulle leve op til. På den anden side kan det, at gruppelederne har personlig erfaring med området, have bidraget til den fortrolighed og genkendelse, som børnene oplevede i gruppen.

5.2 Hvordan bidrager gruppen som intervention til at opbygge børnenes resiliens?

I den kvantitative undersøgelse var den største signifikante forskel før og efter gruppeinterventionen børnenes oplevelse af øget trivsel på trods af deres problemscores. Det kunne tyde på, at børnene havde lært at håndtere deres følelser og oplevelser på en måde, som gør, at det påvirkede deres trivsel mindre. Eller sagt på en anden måde: At børnene trods problemer og udfordringer formåede at trives. Det er netop kernen i Antonovskys resiliens forståelse, at børnene kan møde udfordringer på en anden måde end tidligere, hvorved deres trivsel bevares eller styrkes. Det kan ikke udtrages specifikt, om det skyldes begribelighed, håndterbarhed eller meningsfuldhed, men overordnet kunne det tyde på, at netop deres resiliens blev styrket gennem gruppeinterventionen.

På de mere specifikke trivselsparametre var der ikke en signifikant stigning i de sociale styrkesider ud fra SDQ'en. Dog indikerede SCAS-R scoren, at børnenes interpersonelle kommunikation er blevet signifikant styrket igennem forløbet. I gennemgangen af de kvalitative resultater blev det klart, at børnene havde fået flere handlemuligheder til at agere i deres livssituation og udfordringer. Børnene beskrev, at de følte sig genkendt, at de havde fået nye måder at forstå eller beskrive deres oplevelser, og at der var plads til at dele sorgen og savnet, hvilket indikerer en oplevelse af normalisering og universalitet (Yalom & Leszcz 2005). Disse perspektiver kunne tyde på, at gruppen har bidraget til at styrke børnenes Oplevelse af Sammenhæng, idet deres livssituation opleves som mere forståelig, meningsfuld og håndterbar – at de derved oplever, at de i højere grad er i stand til at mestre de udfordringer, som de står overfor, samt at de nemmere kan rejse sig igen, når de møder modstand (Antonovsky 2000). Der findes dog ikke signifikant belæg for dette i de kvantitative undersøgelser.

Det kan diskuteres, hvorvidt en p-værdi under 0,05 siger noget meningsfuldt om børnenes evne til interpersonel kommunikation og mestring, eller om det i virkeligheden er et arbitrært tal uden forbindelse til børnenes meningsverden (Jacobsen og Truax 1991). Benyttelsen af et signifikansniveau kan dog ses som en forudsætning for at operationalisere interventionens effekt på en måde, der i sidste ende kan gavne modtagerne af interventionen.

Et andet element, der synes at have bidraget til en øget resiliens hos børnene, er, at børnene gennem mødet med andre børn i lignende situationer har fået et sprog for det, de oplever, så deres situation opleves mere håndterbar. Som det blev beskrevet i afsnit 2, understreges betydningen af, at børnene deler håb med og bliver håbsbærere for hinanden (Yalom & Leszcz 2005). De kvalitative data viste netop denne oplevelse af, at andre børns fortællinger og udvikling i at takle det svære var håbsgivende for andre børn i gruppen og gav en styrket tro på, at de selv kan få det bedre.

Det kan igen diskuteres, hvorvidt gruppen entydigt er forklaringsårsag til den øgede mestring, som ligeledes kunne skyldes andre faktorer. På baggrund af de sammenhænge, som børn og forældre selv satte ord på i interviewene, synes der dog at være belæg for en vis forbindelse mellem gruppeforløbet og den øgede oplevelse af mestring, selv om det under de nuværende omstændigheder er vanskeligt at sige, hvor stærk denne forbindelse er.

Her kan det yderligere nævnes, at det forhold, at der ikke findes en normgruppe at sammenligne parametrene fra baggrundsskemaet med, betyder at det er vanskeligt at vide, hvad der er normalt at opleve i denne aldersgruppe, og hvad der kan tilskrives det at være vendt tilbage fra udlandet.

5.3. Hvilken betydning har det for børnene og familierne at lære at balancere det sorgfyldte med det mestringsorienterede?

Det kvalitative materiale belyste, hvordan interventionen påvirkede børnenes evne til at balancere det sorgfyldte med det mestringsorienterede. Både børn og voksne beskrev en forandring, men der blev ikke fundet en signifikant forskel på børnenes oplevelse af egen mestringsevne i de kvantitative undersøgelser. Hvor TCKere ofte oplever, at sorgen og savnet over det, de har mistet, ikke anerkendes eller bliver pakket væk, oplevede de, at de i gruppen fik mulighed for at pakke den ud og dele den (Gilbert 2008). I tråd med tænkningen bag To-procesmodellen, beskrevet i afsnit 2.3, kan børnene dermed have oplevet en øget forståelse for vekselvirkningen mellem den tabsorienterede fase og nyorienteringsfasen, og at begge processer er sunde og legitime. På den måde blev følelser, som børnene oplevede som forkerte, i højere grad normaliseret, og det kan have hjulpet dem til at dele følelserne med forældrene, hvorved børn og forældre har fået oplevelsen af, at det at tale om det i sig selv følte som en hjælp.

I forlængelse af ovenstående viser fundene, at gruppen konkret har givet børnene et sprog for det, de oplever og føler. Denne sprogliggørelse af børnenes indre processer kan bidrage til at øge håndterbarheden af deres situation: »Det var med til at sætte ord på noget ... som egentlig var svært at forklare.« Dette kan pege på, at børnene i gruppen har arbejdet aktivt i både det førnævnte tabsorienterede spor og nyorienteringsdelen, hvor børnene har fået inspiration fra hinanden til, hvad de kan gøre, når de er kede af det, hvordan man kan få nye venskaber i Danmark eller har gjort sig tanker om deres identitet.

5.4 Undersøgelsens styrker og svagheder

Det er en svaghed for undersøgelsens validitet, at den er udført med en lille sample size. Desuden er det en svaghed, at der er tale om et ikke-kontrolleret studie uden kontrolgruppe, og at der derved ikke er mulighed for at tale effekt og årsag, men at der blot kan peges på tendenser.

En opmærksomhed er desuden, at hverken de kvalitative eller de kvantitative data er evalueret eksternt. Heri kan ligge en risiko for confirmation bias (Jeanes 2019). Selvom der har været en bevidsthed om at minimere denne risiko, kan dette have haft indflydelse på tolkningen af resultaterne, hvilket kan bidrage til en forklaring af, hvorfor de kvantitative og kvalitative undersøgelser ikke finder frem til de samme resultater. Samtidig er det relevant at have for øje, at kvalitative og kvantitative undersøgelsesmetoder angriber et fænomen fra forskellige vinkler, hvorfor det ifølge Shweder (1996) er en styrke, hvis en undersøgelse kombinerer de to typer data. Herigennem kan forskelle i resultater tilskrives, at de to metoder belyser forskellige vinkler af børnenes mestringsevne.

Når undersøgelsen synes at indikere en øget trivsel hos børnene, bør det påpeges, at det ikke kan vurderes, om der er en kausal sammenhæng mellem gruppedeltagelse og øget trivsel. Det kan diskuteres, hvorvidt forandring i børnenes trivsel skyldes gruppen eller andre variable, som undersøgelsen ikke korrigerer for. Det kan overvejes, om gruppen kan forebygge eller forkorte den sværeste tid for børnene, eller om dette for nogen ville ske naturligt med tiden, da forskningen finder, at en naturlig tilpasningsproces for de fleste børn finder sted i løbet af det første år i hjemlandet (Pollock, Van Reken & Pollock 2017). For entydigt at vurdere forskellen ville det være relevant i fremtidige undersøgelser at inddrage en kontrolgruppe af TCKere, der ikke tilbydes gruppeinterventionen – med henblik på at afdække hvor stor en del af den forandring, børnene oplever, der kan tilskrives gruppen, og hvad der kan skyldes andre variable.

Endelig kan det overvejes, om man gennem forældrebesvarelser i spørgeskemaerne opnår en repræsentativ indsigt i børnenes oplevelser. Spørgeskemaerne er udført af én aktør. Det kunne have styrket undersøgelsen, at flere aktører i barnets liv havde bidraget, såsom lærere, pædagoger eller bedsteforældre. Slutteligt havde det været at foretrække, hvis undersøgelsens evaluering var forestået eksternt og derved minimere det bias, der kan være i, at de, der evaluerer, har været med til at udforme undersøgelsen.

6. Konklusion

Formålet med undersøgelsen var at afdække, om en gruppeintervention for missionær-børn og børn af andre tidligere udsendte kunne bidrage til at lette transitionen ved re-entry og bidrage til at øge børnenes trivsel og mestring til at klare overgangen.

Gruppeinterventionen viste sig at have en betydning for børnenes trivsel. Særligt hjælpsomt for børnene var oplevelsen af universalitet – at føle sig forstået og genkendt samt at kunne identificere sig med andre i gruppen og vide, at man ikke er alene.

Det antydes, at gruppen kan bidrage til at opbygge børnenes resiliens. Undersøgelsen viste, at børnene trods problemer og udfordringer formåede at trives og klare udfordringerne på en ny måde, hvilket er kernen i Antonovskys resiliensforståelse.

Børnene og familierne gav udtryk for væsentligheden af at have lært at balancere det sorgfyldte med det mestringsorienterede. To-procesmodellen viste sig at være særlig virksom som forståelsesramme for børn og voksne og gav børnenes følelser et sprog og en legitimitet, de ellers ikke tidligere havde oplevet. Samtidig har mestringssporet givet anledning til inspiration for handlemuligheder, omend det ikke var synligt i de kvantitative de resultater, at børnenes mestringsevne var øget.

Det vil være yderst relevant at lave longitudinale studier af TCK-identitetens betydning for trivsel og sociokulturel tilpasning i ungdomslivet, da det ikke er muligt at vurdere identitetsudvikling hos så ung en deltagerkare og over så kortvarig en periode som i denne undersøgelse. Denne er den første danske undersøgelse af en intervention for TCKere ved re-entry og én af få på verdensplan. Der er behov for yderligere udvikling og effektundersøgelser med kontrolgrupper af interventioner for TCKere ved re-entry, særligt set i lyset af, at denne undersøgelse tyder på, at det er muligt at forebygge mistrivsel for hjemvendte missionærbørn og børn af andre udsendte, at øge deres styrker og resiliens og forstærke en oplevelse af genkendelighed og forståelse i en verden af mange forskellige kulturelle kontekster.

Resultaterne fra denne undersøgelse er anvendt i et frit tilgængeligt undervisningsmateriale og en hjemkomsthandleplan, der udsendes til alle danske skoler og udvalgte efterskoler, kirker og menigheder, børne- og juniorklubber samt i udvikling af en peer-to-peer ordning, hvor hjemvendte missionærbørn og børn af andre udsendte støtter nytilkomne hjemvendte missionærbørn. Dermed baner undersøgelsens resultater vej for fremtidig hjælp til missionærbørns tilpasning og trivsel ved tilbagevenden til Danmark.

Noter

- 1 Ved hjemkomst til det land, hvor barnets forældre kommer fra.
- 2 Denne artikels ærinde er ikke at redegøre for en længere diskurs om de mange forskellige forskningsmæssige forståelser af begrebet kultur, og der er derfor i stedet anvendt en bredere definition, velvidende at begrebet 'kultur' langt fra er entydigt forstået i litte-

aturen: Kulturbegrebet defineres i denne artikel som et samlende begreb: »Kultur er et system af fælles delte koncepter, det, vi tror på, og det vi værdsætter som væsentligt. Kulturen udgør en ramme, hvorfra vi fortolker og forstår verden omkring os. Kulturen bliver indlært gradvist i interaktion med omgivelserne« (Christensen 2012, 25).

7. Litteratur

- Antonovsky, Aaron. 2000. *Helbredets Mysterium*. 11. Oplag. København: Hans Reitzels Forlag.
- Arnfred, Jon, Katrine Svendsen, Charlotte Rask, Pia Jeppesen, Lotte Fensbo, Tine Houmann, Carsten Obel, Janni Niclasen, Niels Bilenberg. 2019. *Danish norms for the*

- Strengths and Difficulties Questionnaire*. 8. Danish Medical Journal. 66(6). [A5546]. <http://ugeskriftet.dk/dmj/danish-norms-strengths-and-difficulties-questionnaire>
- Bentzen, Marianne & Susan Hart. 2013. *Jagten på de nonspecifikke faktorer i psykoterapi med børn*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Braun, Virginia & Victoria Clarke. 2006. »Using thematic analysis in psychology«. *Qualitative research in psychology* 3(2): 77-101.
- Bushong, Lois. 2013. *Belonging everywhere and nowhere - Insights into counseling the globally mobile*. Indianapolis, Indiana, USA: Mango tree Intercultural services.
- Campbell, Jennifer, Paul D. Trapnell, Steven Heine, Ilana Katz, Loraine Lavalley & Darin Lehman. 1996. »Self-Concept Clarity: Measurement, Personality Correlates, and Cultural Boundaries«. *Journal of Personality and Social Psychology* 70(1): 141-156.
- Christensen, Maria & Svend Løbner Madsen. 2012. *Flerkulturelle rødder. Styrker og udfordringer ved en flerkulturel opvækst*. Viborg. Dansk Psykologisk Forlag.
- Cullberg, Johan. 1983. *Krise og Udvikling*. København. Hans Reitzel.
- Bion, Wilfred. 2019. *Erfaringer i gruppe*. København. Hans Reitzel.
- Christensen, Erik og Jens Peter Kampmann. 2011. »Statistik.« *I Klinisk forskningsmetode: En grundbog*, 3rd ed., redigeret af Torben Jørgensen, Erik Christensen & Jens Peter Kampmann, 153-198. Munksgaard Danmark.
- Cottrell, Ann Baker & Richard Downie. 2012. *TCK - The History of a concept*. Newsletter 5.1 FIGT Research Network. <http://www.tckresearcher.net/TCK%20Hist%20'12%20FIGT%20res.%20Newsltr%20copy.pdf>
- Crossman, Tanya. 2016. *Misunderstood. The impact of growing up overseas in the 21st century*. United Kingdom. Summertime Publishing.
- Davis, Pamela, Kristel Headley, Tracey Bazemore & Mark Rehfuss. 2010. »Evaluating impact of transition seminars on Missionary Kids depression, anxiety, stress and well being«. *Journal of Psychology and Theology* 38(3): 186-194.
- Davis, Pamela, Elisabeth C Suarez, Nancy A Crawford & Mark C Rehfuss. 2013. »Re-entry Program Impact on Missionary Kid Depression, Anxiety, and Stress: A Three-Year Study«. *Journal of Psychology and Theology* 41(2): 128-140.
- Datatilsynet. 2021, 26. november. Generelt om forskning og statistik <https://www.datatilsynet.dk/emner/forskning-og-statistik/generelt-om-forskning-og-statistik>
- Det danske SDQ/DAWBA-sekretariat. 2020, 26. november. *Kort om SDQ – SDQ*. <http://sdq.dk/kort-om-sdq/>
- Det danske SDQ/DAWBA-sekretariat. 2020, 26. november. Opbygning af SDQ og scoring af svar – SDQ. <http://sdq.dk/opbygning-og-scoring-af-sdq/>
- Drønen, Thomas & Marianne Skjortnes (red). 2010. *Med hjertet på flere steder. Om barn, misjon og flerkulturell oppvekst*. Trondheim, Tapir akademisk forlag.
- Gilbert, Kathleen. 2008. *Loss and Grief between and Among Cultures: The Experience of Third Culture Kids*. Illness, crisis and Loss. Sage Journals

- Hermansen, Rikke et al. (red). 2015. *Delebørn - hele børn*. Børnegruppe.dk. København. Egmontfonden.
- Jeanes, Emma. 2019. »Confirmation bias.« I *A Dictionary of Organizational Behaviour*. Oxford University Press
- Jørgensen, Torben, Erik Christensen & Jens Peter Kampmann. 2011. »Den videnskabelige protokol.« I *Klinisk forskningsmetode: En grundbog*, 3rd ed., redigeret af Torben Jørgensen, Erik Christensen & Jens Peter Kampmann, 153–198. Munksgaard Danmark.
- Killguss, Beata Mariam. 2008. »Identity and the Need to Belong: Understanding Identity Formation and Place in the Lives of Global Nomads«. *Journal of illness, crisis and loss*. 16, (2).
- Kübler-Ross, Elisabeth. 1997. *On Death and Dying*. Touchstone Books, Simon & Schuster.
- Kvale, Steinar & Brinkman, Svend. 2015. *Interview. Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. Hans Reitzels Forlag
- Lazarus, Richard. S. 2006. *Stress and Emotion: A New Synthesis*. New York: Springer Publishing Company.
- Lazarus, Richard. S. & Susan Folkman. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer PubCo.
- Møllebro, Stine. 2020. *Kom godt hjem. En håndbog for udstationerede og deres familier*. Gråsten. Historia.
- O'Connor, Maja & Ask Elklit. 2004. »Forståelse og behandling af sorgforløb«. *Psykolog-Nyt* (22).
- Pollock, David. 1989. *Definition in The TCK Profile seminar material*, Interaction, Inc.
- Pollock, David, Ruth Van Reeken & Michael Pollock. 2017. *Third Culture Kids. Growing Up Among Worlds*. 3rd. Edition. Boston: Nicholas Brealey Publishing.
- Poulsen, Stig, Marianne Lau & Sebastian Simonsen. 2015. »Forskning i psykoterapi.« I *Moderne psykoterapi: Teorier og metoder*, redigeret af F. Alberdi, B Rosenbaum og P. Sørensen. København: Hans Reitzels forlag.
- Social og indenrigsministeriet. 2020. *Underretningspligt*. Set den 15. November 2020 <https://sim.dk/arbejdsomraader/udsatte-boern-og-unge/underretningspligt/>
- Sommer, Dion. 2011. Resiliens. Forskning - begreber - modeller. *Psyke & Logos* (32): 372-394.
- Stroebe, Margaret & Henk Schut. 1999: »The dual process model of coping with bereavement: rationale and description.« *Death Studies* (23): 197-224.
- Techow, Maria. 2011. *Børns opvækst og trivsel ved Den Danske Skole i Tanzania. En dokumentationsrapport og undersøgelse af børns erfaringer og oplevelser fra skoletid ved Den Danske Skole i Tanzania i perioden 1987-2009*. Dokumentationsrapport afleveret til Luthersk Mission International, 2011.

- Useem, Ruth Hill. 1973. »Third Cultural Factors In Educational Change« I *Cultural Factors in School learning*, redigeret af Cole Brembeck & Walker Hill. Lexington, MA: Lexington Books p. 122.
- Wallroth, Per. 2011. *Mentaliseringsbogen*, København: Hans Reitzels Forlag
- Wilson, Jessie K. 2013. »Exploring the Past, Present, and Future of Cultural Competency Research: The Revision and Expansion of the Sociocultural Adaptation Construct«, ph.d.-afhandling indleveret ved Victoria University of Wellington.
- Yalom, Irvin & Molyn Leszcz. 2005. *The Theory and practice of Group Psychotherapy*. 5th ed. Basic Books Basic Books/Hachette Book Group.
- Øvreide, Haldor. 1998. *At tale med børn. Samtalen som redskab i børnesager*. København. Hans Reitzels Forlag.

Forfattere

Cecilie Malmgaard Jensen
cma@familieudvikling.dk

Emilie Frijs Due
efd@familieudvikling.dk

Maria Kofod Techow
mkt@familieudvikling.dk

Alle ansat ved:
Center for Familieudvikling
Østergade 5,1.
1100 København K

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktions-
uafhængig fagfælle vurdering.